

Algoritmanın Gölgesinde: *The Social Dilemma* ve Dijital İyi Oluşun Krizi

In the Shadow of the Algorithm: *The Social Dilemma* and the Crisis of Digital Well-Being

Seher MİDİLLİ

Dr.Öğr.Üyesi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, seher.midilli@marmara.edu.tr, 0000-0003-2064-5562

Jeff Orlowski'nin 2020 yapımı belgesel-drama türündeki *The Social Dilemma* filmi, Netflix üzerinden küresel ölçekte erişime açılan ve dijital kültürün yapısal dönüşümünü irdeleyen çağdaş bir medya eleştirisi olarak konumlanmaktadır. Belgesel, sosyal medya platformlarının işleyişini belirleyen algoritmaların hem teknik hem de toplumsal sonuçlarını görünür kılmak üzere, teknoloji şirketlerinin eski yöneticileri ve mühendisleriyle gerçekleştirilen söyleşileri, dramatize edilmiş sahnelerle bir araya getirmektedir. Film, veri toplama pratikleri, hedefli reklamcılık ve kullanıcı davranışlarını manipüle eden öneri sistemleri gibi mekanizmaların aslında ticari bir mantığın ürünü olduğunu ortaya koyarken; bu mantığın bireylerde bağımlılığa, toplumda kutuplaşmaya ve kamusal alanda bilgi kirliliğine yol açtığını öne sürmektedir. Bir ailenin sosyal medya kullanımının dramatik bir örüntü üzerinden temsil edildiği kurmaca sahneler, soyut tartışmaları somut gündelik deneyimlere bağlayarak filmin söylemini güçlendirmektedir. Bu yönüyle *The Social Dilemma*, dijital medyanın görünmez altyapısına dair eleştirel bir farkındalık üretmeyi amaçlayan, aynı zamanda teknolojinin etik sınırlarını sorgulamaya davet eden çok katmanlı bir film olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

The Social Dilemma, dijital mecraların —özellikle sosyal medya platformlarının— bireysel davranışları, toplumsal ilişkileri ve demokratik süreçleri nasıl şekillendirdiğine dair hem ampirik hem retorik bir sorgulama ortaya koymaktadır. Film, teknoloji sektöründe çalışmış yöneticilerin, mühendislerin ve etik uzmanlarının kendi deneyimlerine dayanan itiraf niteliğindeki söyleşilerini; sosyal medya platformlarının algoritmik işleyişini canlandıran dramatik sahnelerle bir araya getirmektedir. Bu hibrit anlatı yapısı, izleyiciyi hem bilişsel hem de duygusal düzeyde muhatap alarak, soyut bir tartışmayı gündelik yaşamın somut örneklerine bağlamaktadır.

Film; veri toplamanın, hedeflenmiş reklamcılığın ve kullanıcı davranışlarını yönlendiren öneri algoritmalarının tarihçesini ve mekanik mantığını açığa çıkarmaktadır. Teknolojinin kâr amacıyla insan dikkatini nasıl meta hâline getirdiğini, bunun sonucunda ortaya çıkan bağımlılık, kutuplaşma ve dezenformasyon gibi toplumsal zararları da ayrıca seyircinin dikkatine sunmaktadır. Filmde şirketlerin önceki çalışanları, tasarımcıları ve ürün yöneticileri, algoritmik tercihlerin bilinçli tasarım kararları olduğunu ve bunların etik sonuçlarını açıkça ifade ederken; canlandırma sahneleri ise bir ailenin sosyal medyayla ilişkisini dramatize ederek toplumdaki bireyler arası gerilimleri görünür hale getirmektedir. Böylece *The Social Dilemma*, teknolojik determinizm iddiasıyla teknoloji eleştirisini birleştirirken, aynı zamanda izleyicinin hem neden endişelenmesi gerektiğini hem de bireysel/kurumsal düzeyde hangi müdahalelerin tartışılabileceği üzerine izleyiciyi düşünmeye teşvik etmektedir.

Belgesel, açılış sekansında Apple, Google, YouTube, Twitter, Facebook, Instagram ve Pinterest gibi dijital dünyanın hegemonik aktörleri konumundaki şirketlerde görev yapmış eski çalışanların röportaj hazırlıklarıyla başlamaktadır. Kamera, konuşmacıların henüz resmi söyleşiye başlamadan önceki hâllerini —duraksamalarını, düşünsel arayışlarını, kendilerini tanıtırken duydukları tedirginliği— özellikle görünür kılmaktadır. Bu tercih, izleyiciyi daha ilk anda belgeselin ahlaki atmosferine davet

etmektedir. Daha önce dijital ekosistemin merkezinde yer almış kişiler, bugün sektörün bütününe yönelik derin bir etik sorgulamayla izleyicinin karşısına çıkmaktadır.

Konuşmacıların ifadeleri, yalnızca çalıştıkları kurumlara yönelik kişisel bir hayal kırıklığını değil, modern dijital endüstrinin tamamına dair yapısal bir sorun tespiti barındırmaktadır. Bir zamanlar “dünyayı daha iyi bir yer hâline getirme” idealinin parçası olduklarına inanan bu uzmanlar, teknolojinin insan yaşamını kolaylaştıran yönlerinin –kayıp aile bireylerinin bulunması, organ bağıışı eşleşmeleri gibi insani faydalar– giderek kontrolsüz bir güç devşiren ticari mekanizmalar tarafından gölgede bırakıldığını dile getirmektedir. Bu paradoks, teknolojinin hem kurtarıcı hem de tehdit edici potansiyelini aynı anda taşıdığına işaret etmektedir. Bütününe bakıldığında filmin anlatısının bu ikili doğa üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

Belgesel, teknolojinin insan yaşamını dönüştürücü etkisini yalnızca makro ölçekte değil, gündelik hayatın mikro düzeylerinde de ele almaktadır. Özellikle canlandırma sahnelerinde örnek bir ailenin temsil edilmesi; dijital araçların bireysel davranışları ve aile içi ilişkileri nasıl şekillendirdiğine dair somut bir örnek olarak işlevselleşmektedir. Teknolojinin genç bireylerde bağımlılık döngüleri yaratması, sosyal karşılaştırma pratikleri aracılığıyla güzellik algısını dönüştürmesi ve tüketim odaklı bir özdeşleşme biçimi inşa etmesi filmin üzerinde önemle durduğu temalar arasında yer almaktadır. Bu süreçte oluşan tahribat, yalnızca bireysel psikolojiyi değil, aile yapısını da görünmez biçimde zayıflatan bir toplumsal dinamik olarak sergilenmektedir.

Röportajlarda sıkça dile getirilen bir diğer vurgu, kullanıcıların dikkatini mümkün olduğunca uzun süre platformda tutmak için iletişim şirketlerinin yürüttükleri rekabettir. Bu çerçevede asıl ürünün uygulamalar değil, kullanıcıların dikkat süresi olduğu vurgulanmaktadır. Film, sosyal medya platformlarının bireylerin davranış ve düşünme biçimlerinde keskin değil, aksine yavaş, kademeli ve neredeyse fark edilmeyecek şekilde işleyen bir dönüşüm yarattığını öne sürmektedir. Bu dönüşümün zamanla sıradanlaşan, fakat birikerek etkisini büyüten bir etki yarattığının altı özellikle çizilmektedir. Filmin anlatısı bu “alıştırarak dönüşüm” mantığını görünür kılmaya çalışmaktadır.

Filmin hibrit anlatı yapısı – röportajlar, dramatize edilmiş sahneler ve animasyonların ritmik biçimde bir arada kullanılması – modern medya ekosisteminin karmaşıklığını yansıtan çok katmanlı bir yapı oluşturmaktadır. Film, kimi zaman belgeselin nesnel diliyle, kimi zaman kurmacanın duygusal yoğunluğuyla, kimi zaman ise animasyonun soyutlaştırıcı gücüyle konuşarak izleyiciyi bilişsel ve duygusal düzeyde kuşatan bir anlatı örgüsü kurmaktadır. Böylece teknolojinin görünmez etkileri, hem açıklayıcı hem deneyimsel bir çerçevede aktarılmaktadır.

The Social Dilemma, modern dijital ekosistemin merkezine yerleştirilen kullanıcı verisi ve dikkat ekonomisinin, bireysel davranışları ve toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü görünür kılmaya çalışan bir filmidir. Film, sosyal medya platformlarının yalnızca iletişim aracı değil; kullanıcıların dikkatini mümkün olduğunca uzun süre elde tutmak için tasarlanmış, davranışlarını öngörüp yönlendiren ve bu süreçte ekonomik değere dönüştüren birer algoritmik sistem olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda film, teknolojiyi nötr bir araç olarak değil; ticari amaçları doğrultusunda kullanıcıyı şekillendiren ve giderek daha yoğun bir gözetim ortamı yaratan bir iktidar aygıtı olarak ele almaktadır. Bu temel sorunsal, günümüzde özellikle dijital iyi olma hâli tartışmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Dijital iyi olma hâli, bireyin dijital teknolojilerle kurduğu ilişkinin psikolojik, sosyal ve bilişsel açıdan dengeli, sağlıklı ve sürdürülebilir olmasını ifade etmektedir (Arslankara vd., 2022). Film ise bu dengenin platform tasarımlarının manipülatif yapısı nedeniyle bozulduğunu; kullanıcıların kendi iradelerinden ziyade algoritmaların belirlediği bir etkileşime mahkûm hâle geldiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla *The Social Dilemma*, dijital iyi oluşun kırılabilirliğini ve teknolojik altyapı tarafından nasıl tehdit edildiğini tartışan bir metin olarak okunabilmektedir.

Film, sosyal medya bağımlılığını yalnızca davranışsal bir sorun olarak değil; tasarım yoluyla üretilen sistematik bir bağımlılık biçimi olarak kodlamaktadır. Bildirim teknolojileri, sınırsız kaydırma gibi kullanıcıyı platformda tutmaya dönük mikro-tasarımlar, bireylerin problemli internet kullanımına yatkınlığını artıran etmenler olarak sunulur. Problemli internet kullanımı, kişinin dijital ortamlarla ilişkisini kontrol edememesi, günlük yaşam işlevselliğinde belirgin bir bozulma yaşaması ve çevrimdışı hayatından çekilmesi gibi belirtiler içermektedir. Ergenlik döneminde olan bir bireyin bildirimler üzerinden manipüle edilmesi, dopamin esaslı pekiştirme döngülerinin sömürüye dönüşümünü temsil etmektedir. Böylece sosyal medya bağımlılığı, film boyunca bireysel bir “irade eksikliği” olmaktan çıkıp yapısal bir tasarım sorunu olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Film, modern dijital gözetimin pasif bir izleme biçimi değil; davranış tahmini ve yönlendirmesi üzerine kurulu aktif bir operasyon olduğunu vurgulamaktadır. Platformlar kullanıcıların yalnızca ne yaptığını değil; ne yapacağını, neye eğilim duyacağını ve hangi içeriklerle daha uzun süre meşgul olacağını öngörmeye çalışmaktadır. Bu süreçte bireyin dijital iyi olma hâli, sürekli izlenmeye ve modellendirilmeye dayanan bir sistem içinde aşınmaktadır (Tayiz vd., 2025). Filmdeki uzman görüşleri, gözetimin “kamu güvenliği” gibi geleneksel meşrulaştırıcı söylemlerinin ötesine geçtiğini; artık ticari amaçlarla mikro düzeyde davranış mühendisliğine dönüştüğünü ifade etmektedir. Böylece gözetim, mahremiyet kaybı kadar psikolojik özerklik kaybına da işaret eden bir tema hâline gelmektedir.

Filmde algoritmalar yalnızca içerik sıralama mekanizmaları olarak değil; toplumsal gerçekliği yeniden şekillendiren güç odakları olarak resmedilmektedir. Algoritmaların kullanıcıyı en çok ekranda tutacak içerikleri öne çıkarması, dolaylı olarak sansasyonel, aşırı duygusal ve aşırılık içeren içeriklerin daha fazla görünürlüğü anlamına gelmektedir. Bu durum toplumsal kutuplaşma, komplo teorilerinin yayılması ve kamusal alanın parçalanması gibi geniş ölçekli sorunlara bağlanmaktadır (Tek, 2024). Film, bu süreci bireysel düzeyde problemli internet kullanımının toplumsal düzeyde bir bilgi krizine evrildiği bir döngü olarak sunmaktadır. Böylece dijital iyi olma hâlinin kaybı yalnızca bireyleri değil, demokratik süreçleri de tehdit eden geniş bir ekolojik çöküşün parçası olarak konumlandırılmaktadır.

Belgesel, teknolojik yeniliklerin etik değerlendirmeden uzak biçimde ticarileştirildiğini ve bu hızlı dönüşümün etik ilkelerle uyumsuz bir hızda ilerlediğini savunur. Bu yönüyle film, teknoloji şirketlerinin kullanıcıyı korumaktan ziyade reklam verenleri memnun etmeye odaklandığını; bu nedenle dijital iyi olma hâlini geliştirecek tasarımlar yerine dikkat çekiciliği artıran stratejileri önceliğini iddia eder. Etik sorunsal, yalnızca şirketlerin sorumluluğu değil; tasarımcıların, yazılım mühendislerinin ve politika yapımcıların birlikte omuzlaması gereken bir yük olarak sunulur.

The Social Dilemma anlatısını klasik olay örgüsü yerine belgesel ile kurmaca arasında salınan hibrit bir yapı üzerine kurmaktadır. Film, uzman söyleşileri ve kurmaca sahneleri paralel ilerleterek nedensellik ilişkisini parçalı ama çok katmanlı bir yapı üzerinden inşa etmektedir. Bu tercih, sosyal medyanın görünmez algoritmalarını görünür kılmayı amaçlayan didaktik bir dramaturji yaratmaktadır.

Filmin belgesel bölümleri olgusal bir çerçeve çizerken; dramatize edilen aile hikâyesi, sosyal medya bağımlılığının gündelik yaşamdaki etkilerini somutlaştıran bir dramatik örnek işlevi görmektedir. Bu iki düzlem arasındaki gidip gelmeler, seyircide hem bilişsel farkındalık hem de duygusal bir etkileşim yaratmaktadır. Film, dramatik gerilimi herhangi bir karakter çatışmasından ziyade algoritmaların kullanıcılar üzerindeki tahakkümünü görünür kılan yapısal bir gerilim olarak kurmaktadır. Film bu anlamda klasik üç perdeli yapıdan uzak durarak, argümana hizmet eden bir anlatı ekonomisi benimsemektedir: bilgi, örnekler ve dramatisasyon, ortak bir ana fikre bağlı olarak tutarlı bir akışla birbirini takip etmektedir. Böylece anlatı, seyirciyi pasif bir izleyici olmaktan çıkarıp, eleştirel bir bakış geliştirmeye davet etmektedir.

The Social Dilemma, sinematografik açıdan da anlatısal amacını destekleyen dikkatli bir estetik strateji uygulamaktadır. Film, röportajları yakın plan ve orta plan çekimlerle sunarak konuşmacıların ifa-

delerine ve duygusal tonlarına odaklanırken, dramatize sahnelerde daha geniş açılar, hareketli kamera ve düşük ışık kullanımı ile karakterlerin sosyal medya bağımlılığı ve aile içi gerginliklerini görsel olarak somutlaştırmaktadır. Animasyon ve görsel grafikler, karmaşık veri akışlarını ve algoritmik mekanizmaları soyut bir düzlemde temsil ederek bilişsel yükü hafifletmekte ve izleyiciye dijital sistemin görünmez işleyişini sezdirmektedir. Kurgu ve renk paleti seçimleri, bilgi aktarımı ile duygusal etki arasında ritmik bir denge kurarken, ışık, gölge ve çerçeveleme tercihleri, teknolojinin birey üzerindeki dönüştürücü ve bazen tehditkâr etkisini görselleştirmektedir. Bu yönleriyle film, teknik ve estetik unsurları birleştirerek hem bilgi hem deneyim katmanını eş zamanlı olarak güçlendiren bir sinematografik anlatı sunar.

Film, teknolojinin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki dönüştürücü etkilerini görünür kılarlarken, dijital iyi olma hâlinin tehdit altında olduğunu sürekli vurgulamaktadır; izleyiciyi yalnızca bilgi edinmeye değil, kendi dijital pratiklerini sorgulamaya da ayrıca davet etmektedir. Yönetmen, problemleri internet kullanımını bireysel bir irade eksikliği olarak değil, sistematik bir tasarım sorunu olarak konumlandırarak eleştirel bakışını bu perspektif üzerinden film boyunca sürdürmektedir.

Belgeselin ideolojik duruşu, teknolojiyi tarafsız bir araç olarak değil, ticari çıkar ve davranış mühendisliği çerçevesinde şekillenen bir güç mekanizması olarak konumlandırmaktadır. Orłowski, kullanıcıların dikkatinin meta hâline getirildiğini ve bunun bireylerin psikolojik iyi oluşunu, aile ilişkilerini ve toplumsal etkileşimlerini olumsuz etkilediğini savunmaktadır. Film boyunca bu ideolojik duruş, uzman söyleşileri, canlandırma sahneleri ve animasyonlar aracılığıyla sürekli pekiştirilir; dijital iyi olma hâlinin ihlali ve problemleri internet kullanımının bireysel-toplumsal etkileri somutlaştırılmaktadır.

Bununla birlikte eleştirel bakışın tutarlılığı, filmin söyleminin ikna gücü ile doğrudan ilişkilidir. Orłowski, her iddiayı uzman tanıklıkları ve somut dramatizasyonlarla destekleyerek, teknoloji eleştirisinin soyut ve teknik boyutlarını gündelik yaşama taşımaktadır. Bu yaklaşım, izleyicinin yalnızca bilgi almasını değil, teknolojiyi eleştirel bir perspektifle değerlendirmesini ve kendi dijital kullanımını yeniden gözden geçirmesini sağlayan ikna edici bir yapı kurmaktadır. Sonuç olarak film, dijital iyi olma hâli ve problemleri internet kullanımı ekseninde bir tartışma zemini yaratmakta ve yönetmenin eleştirel duruşunu inandırıcı biçimde pekiştirmektedir.

Filmin kurgusal sahnelerinde yer alan karakterler, sosyal medya bağımlılığının birey ve aile üzerindeki etkilerini somutlaştırmak için özenle kurgulanmıştır. Bu sahnelerdeki oyunculuklar, abartıya kaçmadan, gündelik deneyimlerin inceliklerini yansıtarak, izleyicinin empati kurmasını ve dijital bağımlılığın görünmez sonuçlarını anlamasını sağlamaktadır. Örneğin, genç bir bireyin sürekli bildirimlerle etkileşim halinde oluşu ve aile içi iletişimin zayıflaması, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda duygusal bir deneyim sunmaktadır.

Röportajlar, filmin eleştirel ağırlığını da ayrıca taşımaktadır. Apple, Google, Facebook gibi şirketlerde görev yapmış eski mühendisler, yöneticiler ve ürün tasarımcıları, platformların kullanıcı davranışlarını yönlendiren algoritmalarının yapısal ve etik boyutlarını açığa çıkarmaktadır. Bu tanıklıklar, problemleri internet kullanımı ve dijital iyi olma hâli bağlamında değerlendirildiğinde, bireylerin bilinçli seçimler yapma kapasitesinin sistematik olarak nasıl sınırlandırıldığını göstermektedir. Röportajların seçimi ve kurgulanması, filmin eleştirel mesajını pekiştirmektedir. Farklı deneyimlerden gelen sesler, dijital ekosistemin sadece teknik bir olgu değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu iki unsurun –kurgusal sahneler ve uzman tanıklıkları– bir araya gelmesi, filmde bilgi ve deneyim katmanlarını eşzamanlı olarak sunan bir anlatı oluşturmaktadır. Kurmaca sahneler, seyircinin duygusal bağ kurmasını sağlarken, röportajlar izleyiciyi bilinçli düşünmeye davet etmektedir. Böylece film, dijital bağımlılık ve algoritmik yönlendirme gibi konuları hem bilişsel hem de duygusal düzeyde aktararak, mesajının etkisini güçlendirmektedir.

The Social Dilemma, sosyal medya ve dijital teknolojilerin birey ve toplum üzerindeki etkilerini hem kuramsal hem de dramatik bir düzlemde sunarak günümüz dijital kültürüne dair kapsamlı bir eleştiri üretmektedir. Film, dijital iyi olma hâli kavramını merkeze alarak, bireylerin dijital ortamlarla kurduğu ilişkinin sağlıklı ve sürdürülebilir olabilmesi için mevcut teknoloji ekosisteminin yapısal değişikliklere ihtiyacı olduğunu güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Aynı şekilde problemli internet kullanımı, bireylerin farkında olmadan içine düştüğü bağımlılık ve davranış değişikliklerini tanımlarken, bu sorunun bireysel irade eksikliği değil, sistematik olarak tasarlanmış algoritmaların ve dikkat ekonomisinin sonucu olduğunu vurgulamaktadır.

Eleştirel açıdan bakıldığında film, bu mesajı iletirken oldukça ikna edicidir; uzman tanıklıkları, kurmaca anlatım ve görselleştirilmiş algoritmik süreçler, teknolojinin etkilerini hem bilişsel hem duygusal düzeyde görünür kılmaktadır. Ancak film, bazı noktalarda tek taraflı kalmaktadır; örneğin teknoloji şirketlerinin olumlu katkıları üzerine daha dengeli bir tartışmaya yeterince yer verilmediği görülmektedir. Yine de bu sınırlılık, filmin eleştirel bakışını zayıflatmaktan çok, belirli bir ideolojik duruşu tutarlı biçimde sürdürmesini sağlamaktadır. Film, etik kaygıları merkeze alarak dijital dünyadaki yapısal sorunları görünür kılmakta ve bireylerin kendi dijital kullanımını sorgulamaya teşvik etmektedir.

Sonuç olarak, *The Social Dilemma*, yalnızca teknolojiyi eleştiren bir belgesel olarak değil; dijital iyi olma hâli ve problemli internet kullanımı kavramları üzerinden birey ve toplum için bir farkındalık aracı olarak değerlendirilebilmektedir. Film, izleyiciye yalnızca sosyal medya kullanımının olası risklerini göstermeyi değil, aynı zamanda bu risklere karşı bilinçli müdahalelerin gerekliliğini de düşündürmektedir. Bu yönüyle Orłowski'nin çalışması, modern medya eleştirisi ve dijital etik tartışmalarına önemli bir katkı sunarken modern teknolojik hayatın etik, psikolojik ve toplumsal boyutlarını anlamak için etkili bir referans metin olarak konumlanmaktadır.

Kaynaklar

- Arslankara, V. B., Demir, A., Öztaş, Ö., ve Usta, E. (2022). Digital well-being scale: validity and reliability study. *Journal of Teacher Education and Lifelong Learning*, 4(2), 263–274. <https://doi.org/10.51535/tell.1206193>
- Tayiz, V., Vangölü, M. S., Özok, H. İ., ve Tanhan, F. (2025). Concept of digital well-being. *psikiyatride güncel yaklaşımlar – Current approaches in Psychiatry*, 17(4), 673–686. <https://doi.org/10.18863/pgy.1544897>
- Tek, Ö. B. (2024, Şubat 19). Dijital ortamda demokrasi erozyonu: Yankı odaları, algoritmalar ve tekelleşme. Anadolu Ajansı. 15.12.2025 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dijital-ortamda-demokrasi-erozyonu-yanki-odaları-algoritmalar-ve-tekellesme/3428538> adresinden edinilmiştir.